

LIKOVNO IZRAŽAVANJE U VJERONAUČNOJ NASTAVI

ANA THEA FILIPOVIĆ

Salesianum

Institut za religijsku pedagogiju i katehetiku

Vlaška 36, 10000 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Primljeno 20. 4. 1996.

UDK 268-053.6

373.5.026:268

Sažetak

Likovno izražavanje relativno je čest oblik rada u vjeronaučnoj nastavi. Autorica ovog članka naglašava njegovu važnost ne samo za razvijanje učeničkih stvaralačkih sposobnosti, nego i za aktivno usvajanje vjeronaučnih sadržaja te za pospješivanje nastavne komunikacije i interakcije. Među mogućim oblicima likovnog izražavanja u vjeronauku ona posebno ističe izradu kolaža, rad s glinom, glinamolom i plastelinom te crtanje i slikanje. Uz teorijska razmatranja o specifičnosti ciljeva likovnog izražavanja u sklopu vjeronauka i odgojnoj vrijednosti tog metodičkog postupka, autorica daje i vrijedna praktična upozorenja glede njegova izvođenja.

Sposobnost likovnog izražavanja pripada u čovjekove stvaralačke mogućnosti koje odražavaju njegovu sličnost s Bogom stvoriteljem. Jedan od osnovnih zadataka odgoja i obrazovanja jest stoga omogućiti djeci i mladima da razviju taj stvaralački potencijal koji je u njima. Vjeronauk u izvršenju navedenih zadataka ima upravo nezamjenjivu ulogu. On mora biti tako oblikovan da omogućuje učenicima doživjeti i otkrivati vlastite stvaralačke mogućnosti i izraziti ih osobnim stvaralačkim djelovanjem. Ako vjeroučitelj uspije pokrenuti djetetov nutarnji svijet, njegove misli, osjećaje, maštu i predodžbe te mu omogućiti da likovno izrazi ili oblikuje vlastiti doživljaj ili preradbu vjeronaučnog sadržaja, onda će ta aktivnost uvelike pridonijeti cjelovitom usvajanju samih sadržaja. Postupak likovnog izražavanja naročito zahvaća osjećajnu sferu i kao sastavni dio spektra vjeronaučnih metoda pridonosi upotpunjenju i objedinjavanju afektivnog doživljavanja, kritičkog mišljenja i praktičnog djelovanja unutar vjeronauka.¹

PRETPOSTAVKE I SPECIFIČNOST LIKOVNOG IZRAŽAVANJA U VJERONAUČNOJ NASTAVI

Da bi mogao primjenjivati metode likovnog rada u vjeronaučnoj nastavi, vjeroučitelj mora najprije sam razumjeti govor slike, poznavati umjetničko izražavanje i umjetnost uopće, a pogotovo religijske teme u umjetničkom izrazu, kako bi mogao i učenike senzibilizirati i odgajati za razumijevanje i odčitavanje umjetnosti te ih pripremati i oduševljavati za osobno likovno izražavanje. Riječju, vjeroučitelj mora imati određenu likovnu kulturu. Međutim, odmah želimo naglasiti *da se* - i pored toga što vjeroučitelj treba ostvarivati suradnju s nastavnikom likovnog odgoja ili likovne

¹ O neophodnoj potrebi metodskog pluralizma u vjeronaučnoj nastavi i njegovu doprinosu cjelovitom, višedimenzionalnom učenju usp. B. Grom, *Methoden für Religionsunterricht, Jugendarbeit und Erwachsenenbildung*, Patmos, Düsseldorf i Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1992, str. 13; također H.-G. Heimbrock, *Lern-Wege religiöser Erziehung*, Göttingen 1984, str. 201.

umjetnosti - *cilj likovnog izražavanja u vjeronaučnoj nastavi bitno razlikuje od cilja ili svrhe likovnog odgoja odnosno likovne umjetnosti.*²

U vjeronaučnom se likovnom radu ne samo dopušta nego i promiče učeničko slobodno, samostalno i spontano izražavanje koje uključuje neplanirane elemente i odražava pojedinačnu originalnost učenika.³ Središnju ulogu u cijelom procesu ima zapravo susret učenika s vjeronaučnim sadržajem koji učenik preoblikuje i nanovo stvara iz materijala koje ima na raspolaganju, s kojima ostvaruje intenzivan kontakt i iz kojih također crpi određene poticaje i nadahnuća.⁴ Likovni oblici rada tako služe učvršćivanju vjeronaučnih sadržaja i praćenju njihova usvajanja.⁵ No likovno izražavanje kao stvaralački proces i samo posreduje iskustva koja imaju religiozno značenje. Ono uvodi učenike u razumijevanje simbola, a može postati i oblik meditacije. Proces stvaralačkog izražavanja promiče učeničku aktivnost, individualnost i cjelovitost, služi izgradnji njihovih osobnosti⁶ i pomaže im u ovladavanju stvarnosti.⁷ Putem likovnog izražavanja učenici istodobno komuniciraju sa sadržajem i sa samima sobom, ali komuniciraju i s drugima kušajući upravo nove oblike i razine međusobnog ophođenja i priopćavanja.⁸

MOGUĆI OBLICI LIKOVNOG IZRAŽAVANJA U VJERONAUČNOJ NASTAVI

Među oblicima likovnog izražavanja koji se osobito uspješno mogu primijeniti u vjeronaučnoj nastavi izdvajamo kolaž, glinu i crtanje odnosno slikanje. Ti oblici iziskuju intenzivno likovno sučeljavanje s vjeronaučnim sadržajem i zato su veoma plodonosni za postizanje vjeronaučnih ciljeva.

Kolaž

Kolaž nastaje lijepljenjem na podlogu odnosno plohu dijelova fotografija, raznobojnih papira, platna, vune, kože i drugih materijala. U tehnici kolaža učenici dakle iz već postojećih materijala sami oblikuju nove likovne cjeline. Prikupljanje potrebnih sredstava i pomagala, kao što su izresci iz

ilustriranih revija, časopisa i novina, kolažne mape, tkanine, kartonska ili druga podloga te škare i ljepilo, pretpostavlja se kao domaća zadaća. Na vjeronaučnom satu učenici pojedinačno, udvoje ili u malim skupinama izrađuju kolaže na određenu temu. Odabiranjem, izrezivanjem, trganjem, kombiniranjem, slaganjem i lijepljenjem različitih fragmenata, oni stvaraju novu cjelinu kojom izražavaju vlastito viđenje određene tematike.⁹ U izradi kolaža moguće je primijeniti i dodatne tehnike kao što su prebojavanje, isticanje nekog detalja flomasterom, retuširanje i tome slično.¹⁰

Kod mladih je kolaž omiljena tehnika jer omogućuje unošenje domišljatih ideja i ostvarivanje efekta iznenađenja. Izrada ko-

- 2 Ima, naime, autora koji s obzirom na primjenu metoda likovnog rada u vjeronauku do te mjere inzistiraju na uvažavanju načela i tehnika nastave likovnog odgoja da se ne vidi kako je pritom moguće ostvariti specifične vjeronaučne ciljeve. Usp. primjerice G. Stachel, *Das Bild im Religionsunterricht*, Benzinger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1971.
- 3 Takav se pristup može i pedagoški visoko vrednovati jer tretira učenika kao subjekt nastavnog procesa. Pobornik tog pristupa je primjerice F. Weidmann. Usp. Isti, *Kreative Schüler*, Benzinger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1974.
- 4 Neke vjeronaučnodidaktičke struje na poseban način ističu važnost učenikova kontakta s određenim materijalima za likovno oblikovanje i izražavanje. H. Halbfas, primjerice, govori čak o magičnom djelovanju gline na učenikov duh i osobito naglašava važnost dodira s religioznim simbolima, biblijskim slikama i čitavim bogatstvom predaje. Usp. H. Halbfas, *Das dritte Auge. Religionsdidaktische Anstöße*, Patmos, Düsseldorf 1982; Isti, *Religionsunterricht in der Grundschule. Lehrerhandbuch, Bd. 1*, Zürich/Düsseldorf 1983.
- 5 Vidi na primjerima kod B. Jendorff, *Religion unterrichten - aber wie? Vorschläge für die Praxis*, Kösel, München 1992, str. 186. i 220.
- 6 Usp. G. Martini, *Malen als Erfahrung. Kreative Prozesse in Religionsunterricht, Gruppenarbeit und Freizeiten*, Stuttgart/München 1977, str. 79.
- 7 Usp. R. Oberthür, *Malen im Religionsunterricht*, Essen 1988, str. 56.
- 8 Na komunikacijsku dimenziju likovnog rada u vjeronaučnoj nastavi posebno upozorava K. Wegenast. Usp. Isti, *Religionsdidaktik Grundschule*, Stuttgart 1983.
- 9 O tehnici kolaža usp. M. Jakubin, *Osnove likovnog jezika i likovne tehnike. Priručnik za likovnu kulturu*, Zagreb 1989, str. 98-99.
- 10 Usp. H. Kurz, *Methoden des Religionsunterrichts. Arbeitsformen und Beispiele*, Kösel, München 1992, str. 115.

laža, kako pojedinačna tako i zajednička, pretpostavlja određenu misaonu igru odnosno neku vrstu asocijacija ili određenu viziju nove slike koja prethodi i prati njezino praktično ostvarivanje. Zbog toga se u vjeronaučnoj nastavi u nižim razredima osnovne škole ne preporuča izrada kolaža jer su djeca tada pretežno usredotočena na same materijale. Tehnika kolaža, naprotiv, zahtijeva promišljena likovna rješenja koja djeca u toj dobi još nisu u stanju samostalno ostvariti. Međutim, od viših razreda osnovne škole pa nadalje u vjeronauku se mogu primjenjivati kolaži jer su učenici te dobi u likovnom odgoju već naučili tehniku rada.¹¹

Rad s glinom, glinamolom, plastelinom

Osnovna tehnika rada s glinom, glinamolom i plastelinom jest modeliranje ili oblikovanje. Modelirati se mogu puna plastika i reljefi, a oni se oblikuju na različite načine. To može biti oblikovanje iz jedne glinene mase koje se postiže gnječenjem, savijanjem, izvlačenjem, utiskivanjem ili prošupljivanjem mase. Oblikovati se može i oduzimanjem od mase odnosno izrezivanjem glinene mase pomoću različitih drvenih nožića, daščica i sličnih likovnotehničkih pomagala te dodavanjem odnosno građenjem u jednu cjelinu manjih glinenih oblika, kao i kombiniranjem spomenutih načina.¹²

Glina je vrlo podatan materijal u plastičnom oblikovanju i nudi široke mogućnosti obrade. Oblikovanje gline omogućuje taktilni doživljaj i privlači učenike svih dobi ukoliko su naučili raditi s tim materijalom. U početku se može pojaviti stanovita bojazan jer je glina teška i mokra te ostavlja tragove na rukama. Međutim, kada je učenici počnu mijesiti rukama, oni već započinju proces istraživanja, sučeljavanja i dijalogiziranja s tim materijalom. Rad s glinom u vjeronaučnoj nastavi obično slijedi nakon određenog duhovnosadržajnog poticaja. Zbog toga je ono što učenici rukama oblikuju plod sučeljavanja njihova nutarnjeg svijeta zamišljanja i doživljavanja s materijom iz koje modeliraju. Tu nastaje spoj nečega predmetnog i opipljivog s

nečim što izmiče svakom definiranju. Stoga u vjeronaučnom radu s glinom treba obratiti osobitu pozornost na to da se učenici duhom suoče s materijalom kako bi njihovo oblikovanje bilo vođeno iznutra i kako se ne bi sve svelo na izvanjske poticaje za oblikovanje unaprijed zadanih formi. S organizacijskog gledišta, vjeroučitelj treba predvidjeti dovoljno vremena za mirno, opušteno i produktivno sučeljavanje i komuniciranje učenika s glinenom masom koju imaju u rukama. Kod vjeronaučnog rada s glinom nije riječ o tečaju za uvježbavanje umjetničkih sposobnosti, nego o tome da učenici tim načinom rada prodube određeni sadržaj te izraze vlastitu misao, osjećaj ili doživljaj.¹³

Vjeroučiteljska iskustva pokazuju da se modeliranje gline može vrlo uspješno primijeniti i u srednjoj školi. Učenici jednog četvrtog razreda koje je vjeroučitelj uspio motivirati za taj oblik rada oblikovali su zanimljive kvadratne pločice na kojima su simbolično prikazali temeljna ljudska iskustva. Pečene glinene pločice učenici su na narednom satu složili u obliku križa i, u kombinaciji s tekstovima koje su sami sastavili, izložili u školskom izložbenom prostoru.¹⁴ No sami učenički radovi mogu također postati povodom za razgovor, razmišljanje, daljnje produblivanje i osvjetljavanje tematike na drugim razinama i u drugim govornim oblicima. O tome svjedoči i iskustvo jedne vjeroučiteljice koja se

11 Usp. iskustva E. Müller u: Ista, *Bildnerisches Gestalten*, u: G. Adam - R. Lachmann (ur.), *Methodisches Kompendium für den Religionsunterricht*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1993, str. 211-236; ondje str. 220-221.

12 O radu s glinom te glinamolom i plastelinom kao tehnikama prostorno-plastičnog oblikovanja usp. M. Jakubin, *Osnove likovnog jezika...*, str. 116-119.

13 Primjere stvaralačkog likovnog izražavanja i oblikovanja u kontekstu rada s biblijskim tekstovima s korisnim uputama voditelju vidi kod S. Berg, *Kreative Bibelarbeit in Gruppen. 16 Vorschläge*, München/Stuttgart 1991.

14 Opis tog nastavnog iskustva vidi u: B. Holtermann, *Lebensbezüge gestaltbar machen. Arbeiten mit Ton im Zusammenhang mit dem Religionsunterricht*, u "Katechetische Blätter" 108 (1983) 4, str. 283-286.

učeničkim radovima, originalnim križevima koje su učenici pojedinačno izrađivali od gline, i sama osjetila ponukanom da povede s njima dublji razgovor o simbolici križa.¹⁵ Učenički dojmovi o radovima drugih mogu također biti povodom za nove spoznaje i nadahnuća. Modeliranje se može odvijati i u manjim skupinama gdje svaki učenik unosi vlastiti element u zajedničku cjelinu koju skupina želi oblikovati. To može biti modeliranje jaslica, određenog biblijskog prizora ili nekog drugog motiva.

Ukoliko vjeroučitelj procijeni da nema dovoljno vremena i mogućnosti za učenički rad s glinom, on može za prostorno-plastično oblikovanje upotrijebiti druge slične materijale kao što su glinamol ili plastelin. Glinamol je umjetna masa koja je po svojim karakteristikama slična glini, ali se brže suši, kod sušenja ne puca i ne mrvči se, a pri radu ne prlja ruke. Plastelin je također podatna umjetna masa koja ne ostavlja tragove na rukama, a nudi i nove mogućnosti izražavanja jer je obojen i ne treba naknadno bojanje kao što je to slučaj s glinamolom.

Crtanje i slikanje

Crtanje odnosno slikanje pripada već ustaljenom repertoaru vjeronaučnih metodičkih oblika. Međutim, čini se da je ono u praksi namijenjeno gotovo isključivo mlađim razredima osnovne škole. To se može razumjeti stoga što se djeca predškolske i mlađe školske dobi veoma rado izražavaju crtačkim i slikarskim tehnikama. No ukoliko ih nastavnici i profesori vjeronauka uspiju dostatno motivirati, stariji učenici se mogu također vrlo kreativno izraziti spomenutim tehnikama. Jedna vjeroučiteljica pripovijeda u tom smislu zanimljivo iskustvo s učenicima trećeg razreda srednje škole koji su u kontekstu obrade tematike različitih poimanja čovjeka upravo crtežima izvrsno izrazili različita shvaćanja čovjeka.¹⁶

Crtanje i slikanje su pravlastiti čovjekov izraz u kojem se ujedanjuju osjećaji, intelekt i motorika. Djeca se već u drugoj, a najkasnije u četvrtoj godini počinju izražavati crtežom. Tu se crtanje i slikanje gotovo i ne razlikuju. Dijete šara po papiru, pijesku,

zemlji, zidu, kamenu, drvetu i tako govori svojoj okolini. Postupak crtanja i slikanja pridonosi preradbi i integraciji izvanjskih dojmova i nutarnjih predodžbi. Zbog toga ta aktivnost već od djetinjstva sudjeluje u pojedincu ovladavanju životnim situacijama. Tu potrebu za likovnim izrazom u vjeronauku treba od početka valorizirati i podržavati.¹⁷

Likovnim preoblikovanjem učenici se intenzivno duhovno sučeljavaju s religioznim i religijskim sadržajima, što pridonosi i njihovu dubljem razumijevanju i olakšava njihovo životno usvajanje. Učenik prerađuje sadržaj sukladno vlastitim predodžbama i shvaćanjima u koje je utkana njegova osobna biografija, a sukladno vlastitim sposobnostima preradbe i mogućnostima izražavanja slikom ili crtežom. Zato ovdje ponovno želimo naglasiti da u vjeronaučnoj primjeni likovnih oblika rada učenici ne uče tehnike crtanja ili slikanja, nego prerađuju vlastiti doživljaj i shvaćanje određenog sadržaja. Pritom se, međutim, pretpostavlja barem osnovno poznavanje nekih tehnika iz likovnog odgoja, zbog čega je vjeroučitelj upućen na suradnju s nastavnikom toga predmeta. Vjeroučitelj će također nastojati birati jednostavnije crtačke i slikarske tehnike kako bi izbjegao učeničko usredotočivanje na samu tehniku i stavio u središte učenikovo suočavanje s vjeronaučnom temom ili sadržajem.

VAŽNOST CRTANJA I SLIKANJA ZA RAZVIJANJE NASTAVNE KOMUNIKACIJE I INTERAKCIJE

Slikanjem i crtanjem kao osobitim oblikom vjeronaučne nastave opširno se pozabavila E. Müller¹⁸, koja naglašava važnost toga nastavnog oblika uospješivanju komunikacije i interakcije u nastavnom procesu.

15 Usp. svjedočanstvo E. Müller, u: Ista, *Bildnerisches Gestalten...*, str. 221.

16 Dokumentirano iskustvo vidi kod H. Kurz, *Methoden des Religionsunterrichts...*, str. 103.

17 Usp. G. Martini, *Malen als Erfahrung...*, str. 139-145.

18 Usp. njezino djelo: Ista, *Bildnerische Eigen-tätigkeit im Religionsunterricht der Primarstufe. Entwicklung einer Lernform*, Frankfurt 1990.

Slobodni i spontani likovni govor iznosi na površinu nutarnje predodžbe i ukazuje na proces duhovne komunikacije s vjeronaučnim sadržajem. Ali učenikov likovni odgovor na određeni izazov olakšava i put do verbalnog izraza. Jezično izražavanje ima, naime, značajnu ulogu u vjeronaučnoj nastavi. Ono omogućuje tumačenje i razumijevanje sadržaja, potiče na razmišljanje i pripravlja teren za njegovo životno usvajanje. Narav vjeronaučnih sadržaja je takva da oni upravo iziskuju određenu jezičnu kompetenciju. No neki učenici imaju poteškoća upravo s jezičnim izražavanjem pri obradi vjeronaučnih sadržaja zato što ne uspijevaju verbalizirati svoje misli i razmišljanja o nastavnoj temi, odnosno ne uspijevaju adekvatno utemeljiti svoje mišljenje. Djeca i mladi koji imaju oskudan rječnik i nisu vješti jezičnom izrazu automatski su zapostavljeni, a to može lako utjecati na njihovo pasiviziranje i na (ne)usvajanje vjeronaučnih sadržaja. Zbog toga je veoma važno omogućiti učenicima i likovni izraz, u kojemu se svako dijete može osobno suočiti sa sadržajem i na temelju kojega se može vidjeti način njihova razumijevanja i transformiranja sadržaja. Na osnovi slike ili crteža kao učenikova originalnog i nenadomjestivog postignuća koje i ostali učenici kao takvo prihvaćaju i priznaju, a oko čega će vjeroučitelj osobito nastojati, može se razviti razgovor koji će verbalno slabije umješnoj djeci pomoći da postupno razvijaju i stječu jezičnu sposobnost i kompetenciju. Slika, naime, svojom zornošću pokreće određene misaone procese koji nukaju promatrača i na verbalnu kodifikaciju i komunikaciju. Kod odraslog promatrača slika može izazvati samo nutarnji dijalog i on ne mora priopćavati svoje dojmove vanjskom sugovorniku. Međutim, dijete rado govori o onome što vidi, što ga zaokuplja i što osjeća, ono rado objašnjava, pita i komentira.

DOPRINOS VALORIZIRANJU UČENIKA KAO SUBJEKTA NASTAVNOG PROCESA

Učeničko slobodno crtačko-slikarsko izražavanje kao vjeronaučnonastavni oblik ima

i visoku pedagošku vrijednost. Ono daje širok prostor učeničkom individualnom učenju jer promiče samostalnost i pojedinačni razvoj svakog učenika te pospješuje postizanje izvornih osobnih rezultata i rješenja. Objedinjujući spoznajnu, čuvstvenu i djelatnu dimenziju učenja, ovaj oblik rada također pridonosi cjelovitom učenju i cjelovitom razvoju učeničkih osobnosti. Učenik je pritom aktivan sudionik i nosilac nastavnog procesa. Poticaji u nastavnom radu tako ne dolaze samo od nastavnika nego i od učenika. Svaki od njih osobno prerađuje nastavni sadržaj i vlastitim doprinosom obogaćuje cijelu skupinu, što podiže komunikacijsku kvalitetu vjeronaučne nastave. Razmjenom mišljenja i zapažanja te odgovaranjem na eventualna pitanja u svezi s pojedinačnim likovnim radovima u skupini se osvjetljuju, produbljuju, provjeravaju i učvršćuju sami sadržaji. Dopunjavanje i kombiniranje likovnog i verbalnog govornog kodeksa te izmjena pojedinačnog i skupnog oblika rada također pridonose trajnijem i dubljem usvajanju građe.¹⁹

Za vjeronaučne sadržaje je više nego za bilo koje druge bitno da zahvate svakog učenika u njegovoj konkretnoj životnoj situaciji i situaciji učenja, da ga zainteresiraju i zaintrigiraju. A što se svaki učenik aktivnije i osobnije sučeljava s tim sadržajima, to ih on zapravo bolje shvaća. Osobni pak uvid i osvjedočenje pretpostavka su njihova životnog usvajanja odnosno učenikova religioznog dozrijevanja.

PRAKTIČNE NAPOMENE O CRTAČKO-SLIKARSKOM IZRAŽAVANJU U VJERONAUČNOJ NASTAVI

S obzirom na tehničko-organizacijski aspekt odnosno na raspored tijeka nastavne jedi-

Autorica se, naime, zalaže upravo za učeničko pojedinačno, slobodno i samostalno crtačko-slikarsko izražavanje na poticaj određenog teksta, priče, teme ili učeničkog doživljaja, a koje služi učenikovu predočavanju, preradi i samopojašnjavanju sadržaja. Zbog bliskosti s našim konceptom, potkrepljujemo ovaj diskurs i njezinim argumentima.

19 Usp. E. Müller, *Bildnerisches Gestalten...*, str. 226-228.

nice i mjesto crtačko-slikarskog izražavanja u njoj, predlažemo sljedeći redoslijed. Nakon faze priopćavanja, verbalnog uvoda i izlaganja nastavne teme te prve provjere usvajanja i produblivanja kroz razgovor slijedila bi faza tihog osobnog sučeljavanja i preradbe sadržaja. Tu si učenik posvjećuje vlastite predodžbe i preraduje dojmove stečene verbalnom komunikacijom. Potom vlastitim crtežom izražava osobnu zahvaćenost, daje svoj odgovor na izazov teme i iznosi svoje viđenje stvari.

Kod izvođenja likovnog rada važno je da učenici likovnotehnička sredstva odmah imaju pri ruci kako se ne bi gubilo previše vremena na predradnje koje odvođe pozornost od pravog zadatka. Ne smije se dopustiti da izbljedi prvi dojam i stoga učenici trebaju čim prije prijeći na crtačko-slikarsku kodifikaciju vlastitih dojmova i razmišljanja. Zato je bolje upotrebljavati suhe crtačke i slikarske tehnike kao što su olovka, kreda, ugljen i kemijska olovka odnosno pastel te eventualno flomaster kao mokru crtačku tehniku.

Vjeroučiteljska iskustva pokazuju da djeca vrlo rado crtaju, pa i onda kada im je to peti ili šesti školski sat. Neki se učenici znaju spontano ograditi knjigama, povući na rub klupe ili u neku praznu klupu radi bolje koncentracije na svoj rad. Ukoliko smo im pak dali zadatak da rade udvoje ili u malim skupinama, redovito nemaju problema s dogovaranjem i razmjenom mišljenja. Ako neki učenici imaju pitanja i nejasnoća, a to je obično na početku rada, najbolje je da im vjeroučitelj odgovara svakome pojedinačno kako ne bi ometao one koji su već ušli u tišinu i prionuli uz rad. Ne treba se uznemiravati ako poneko dijete, obično se to događa među mlađim učenicima, za vrijeme rada priča sa svojom slikom ili s likom koji crta, odnosno ako tiho pjevuši, jer to je samo znak da dijete preraduje i pojašnjava svoje dojmove i predodžbe. Nadalje, djeci treba dati barem 25 minuta vremena za crtanje odnosno slikanje. Ako se u istom školskom satu ne stigne prijeći u sljedeću fazu rada, vjeroučitelj može skupiti učeničke radove kako bi se na sljedećem satu na temelju njih mogla nastaviti komunikaci-

ja. Promatranje vlastitoga i tuđih likovnih radova već samo po sebi izaziva određene dojmove. Ako se oni i verbalno izraze te pretoče u razgovor ili raspravu, to pridonosi daljnjem produblivanju tematike. Obično se na temelju likovne transkodifikacije sadržaja i ovakvog produblivanja događa najbolja aktualizacija i transpozicija sadržaja u osobni život.

ODGOJNA VRIJEDNOST UČENIČKOG CRTANJA I SLIKANJA U VJERONAUKU

Svaki učenik mora imati priliku pokazati drugima svoj crtež ili sliku, objasniti zašto je izabrao određeni prikaz, ako to želi, te reagirati na eventualna pitanja ili primjedbe suučenika. Na plašljiviju djecu osobito djeluje pohvala njihova rada koja im pomaže da se polako i postupno otvaraju i lakše verbalno izražavaju. Primjer komunikativnijih učenika koji odmah pokazuju svoje radove te hrabrenje sa strane nastavnika i čitave skupine pomaže zatvorenijoj djeci da zadobiju sigurnost i samopouzdanje. Svakom je učeniku potrebno priznanje i zato vjeroučitelj, osim što ga sâm izražava, mora nastojati potaknuti sve učenike da poštuju originalnost i vlastitost rada svakog suučenika. Nastavnik im odmah na početku mora dati do znanja da svačiji rad ima svoju izvornu vrijednost upravo zato jer je plod njegova osobnog sučeljavanja sa sadržajem, osobnog doživljavanja, zamišljanja i izražavanja. Tako kasnije neće biti neumjesnih komentara na tuđe radove. Kroz prihvaćanje svoga djela učenik doživljava i prihvaćanje svoje osobe što je veoma važno upravo u vjeronaučnoj nastavi. Takva iskustva, gdje se ne ocjenjuju crtačke sposobnosti nego originalnost svačijeg doprinosa, istodobno motiviraju učenike i bude u njima želju za ponavljanjem sličnih iskustava kao i za još intenzivnijim angažiranjem u likovnom izrazu.

Nije bitno ako neki crteži ostavljaju dojam nedovršenosti, jer će to djeca verbalno dopuniti i objasniti. Njihove radove vjeroučitelj može složiti prema redoslijedu motiva i izložiti na pano, što pomaže učvrš-

ćivanju i još trajnijem usvajanju sadržaja. Sâm pak vjeroučitelj na temelju učeničkih radova može provjeriti način i stupanj usva-

janja stanovitog sadržaja, što mu služi kao orijentir za daljnje planiranje didaktičkih koraka i postupaka.